

Miskolci ev. jogakadémia tudományos értekezéseinek tára
25. szám

Nemzetiségi törvényünk és a kisebbségi szerződések

Írta

Eöttevényi Olivér

Pécs, 1925

Különnyomat a miskolci ev. jogakadémia
Berzeviczy Emlékkönyvéből

I.

Mióta Trianon az ezeresztendő magyar államot tönkretette és azt a történelmi, földrajzi és politikai egységet, melynek Magyarország volt a neve, darabokra szaggatta! azóta gondolatunk minden szárnyalásával, érzésünk minden melegével igyekszünk a kegyetlen végzet által reánk mért megpróbáltatás közepette legalább azt biztosítani, hogy tőlünk elszakított magyar fajtestvéreink sorsa az adott súlyos körülmények közt elviselhető legyen. Tudjuk, hogy alkotmányunk értelmében Magyarország minden polgára, tekintet nélkül tájára, nyelvére és vallására, az egységes és oszthatatlan politikai magyar nemzet tagja volt és bár épen a faj és nyelv elütő volta miatt Magyarország polgárai közt különböző néprajzi csoportok léteztek, ezek semmiképen sem alkottak politikai értelemben önálló közületeket, A jogfejlődés nálunk nem létesített nemzetiségi szempontból független faji és nyelvi csoportokat. Ennek oka egyrészt rendi alkotmányunk amaz alaptétele volt, hogy a politikai nemzetet a nemesség alkotta s ha valaki — a laurea virtutis alapján — ebbe, királyi privilégiummal, felvétetett, ezáltal a politikai magyar nemzet tagjává lett, bármi is volt az anyanyelve s a nemesi kiváltságok megszűntével, a természetes jogkiterjesztés alapján, ez a jelleg a nemzet minden polgárára kiterjedt, — másrészt pedig az a körülmény, hogy a honfoglaló magyarság számbeli csekélyisége és az idők folyamán, a temérdek háborúskodás miatt folyton csökkenő kontingense idegenek betelepítése útján ugyan állandó vérkeveredést involvált, de a magyar faj politikai vezetőereje ezeket asszimilálta és így alkotmányjogi szempontból önálló nemzetiségi kö-

zületek kialakulását — talán az egyetlen, szigorú királyi privilegiúmmal védett erdélyi szászokat kivéve — kizárta.

Nyugaton a jogfejlődés nem járt ezzel azonos utakon, vagy legalább is több államban a miénkétől jelentékenyen elútó eredményeket tüntet fel. Nem kell itt épen Svájc példájára hivatkozni, ahol három politikai nemzet, mely faji, nyelvi és hagyománybeli lényegét illetően élesen el van egymástól választva, az évszázadok folyamán az eleinte kantonális különélés szigorú határvonalainak a megdóltével egységes államalakulattá fejlődött. A svájci példa igazolja, hogy faji és nyelvi tekintetben önálló politikai közületek az állam magasabb rendű hivatásának a szolgálatában egységbe tudtak tömörülni. De ha tekintetünk a mi közvetlen nyugati szomszédunkra, Ausztriára esik, ott is azt tapasztaljuk, hogy a fajilag és nyelviileg egymástól elútó nemzetiségek — bár a svájcínál sokkal kisebb mértékben és nem az állam minden nemzetiségét felölélő alakban — bizonyos politikai önállóságra jutottak. Az 1848 előtti alkotmányjogi helyzetet ott ennek az évnek a fordulata jelentékenyen átfórmálta. Régente az örökös tartományok különböző fajú és nyelvű lakosságának összekötő kapcsa a császári hatalom volt, ennek közhatalmi intézményeivel, az egységes és központilag szervezett közhivatalnoki karral és a hadsereggel. 1848-ban azonban a csehek egy kabinetiratot eszközöltek ki Ferdinánd császártól (1848 április 8.), mely a cseh nyelvet a némettel a közélet megnyilatkozásainak a terén teljesen egyenlő jogúvá tette. Hogy ez aztán később, a dualisztikus alkotmány inaugurálásakor, törvényes megerősítést nyert, azon nem csodálkozhatunk, aminthogy az 1867 december 21-iki osztrák állami alaptörvény ki is mondta, hogy a birodalom minden néptörzse egyenlő jogú s nemzetiségének és nyelvének az ápolására joga van, továbbá, hogy a közéletben, a hivatalokban és az iskolában az összes nemzetiségek ezzel az alaptörvénnyel biztosította jogukkal élhetnek is.

Érthető, hogy ezt a jogot első sorban és leginkább a csehek vették igénybe, nemcsak azért, mert ők ebben a törvényes garanciában csak az 1848-iki mozgalmak idején általuk kieszközölt különleges elbánás további kiépítését látták, hanem azért is, mert kulturális és gazdasági fejlődésük az ő nemzeti, faji önérzetüket láthatóan növelte és táplálta. Amint azonban

a politikai viszonyok Ausztria más nemzetiségeinek a kedvezményes elbírálását is politikailag ajánlatossá tették, ezek sem maradtak el önállósági törekvéseiknek egyelőre csak a nyelvhasználat biztosítása révén való lehetővé tétele terén. így a lengyelek már a Bach-korszak bukása után, 1860-ban, kieszközték azt, hogy Galíciában a lengyel lett a hivatalos nyelv s a katonai és vasúti közigazgatás kivételével — melyet a birodalom egységének a megóvása végett nem bocsátott ki a kezéből a központi hatalom — a közigazgatás és bíraskodás minden terén lengyel jellegűvé fejlődött a közelet a régi Ausztriának ezen, lengyelek lakta területén. Amikor pedig a faji öntudat kifejlésével a délszlávok is elérkezettnek látták az időt arra, hogy nyelvi különállóságuk garanciáit intézményesen biztosítsák, 1872-ben kieszközték, hogy Dalmáciában az olasz mellett a horvát-szerb nyelv is egyenlőjogúvá tétetett, negyven évvel később, 1912-ben pedig — az olasz kultúra régi expozitúrájának, a dalmát városoknak fokozatos elszlávosodása természetes folyamánként — kiküzdtek azt, hogy Dalmácia hivatalos nyelvül egyedül a szerb-horvát nyelv deklaráltatott. Nem akarunk itt kitérni a szlovéneknek később szintén erőre kapott faji és nyelvi önállósági törekvéseikre, sem pedig a déltiroli olaszoknak egy ősi és magas színvonalú kulturközösséggel való nyelvi azonosságuk és földrajzi szomszédságok által megmagyarázható faji különállási mozgalmakra, de tényként kell leszögeznünk a következőket.

Amíg Ausztriában már a történeti fejlődés és az állam kialakulása részben nemzetiségileg önálló létet élt, részben pedig a műveltségbeli és gazdasági erők növekedése következtében oda törekvő, különálló fajok belső önérzetét s így nemzetiségeiknek közjogi értelemben is többé-kevésbé független alapon leendő organizálását fejlesztette, addig Magyarországon ilyen mozgalom sokáig nem volt, mert a rendi alkotmány idejében a nem magyar fajú népelemeknek a nemesség soraiba felvett rétege ezáltal beleolvadt a politikai magyar nemzetbe, a politikai jogokkal nem rendelkező elemek pedig államigazgatási és közhatalmi tekintetben egyaránt kevésbé jöttek figyelembe, akár fajmagyarok, akár más fajbeliek voltak. Mikor pedig a rendi alkotmány megdőltével a politikai nemzetbe a nem magyar fajú állampolgárok is teljes jogú tényezőkként

kapcsolódtak bele, akkor a magyar faj magasabb kulturális és gazdasági színvonala, nemkülönben az iskolák révén fokozatosan érvényesülő asszimiláló hatása a szupremáciát biztosítani tudta. Megállapíthatjuk tehát, hogy nálunk a nemzetiségeknek önálló, politikai közületekként leendő szervezése — elűtően Ausztriától — be nem következhetett és bár tény ugyan, hogy ezt az organizációt Ausztria is csak a nyelvjogok biztosításának a dekretálásával kívánta forma szerint létesíteni, az említett ponderabilis mozzanatok hatása alatt ott ebből a nyelvgaranciális jogforrásból lassanként a nemzetiségi önállóság mind eklatánsabb eredményei létesültek.

Látjuk tehát, hogy nálunk a nemzetiségek közjogi önállósága az emiuttott okok közrehatása miatt ki nem fejlődhetett. A faji különállóság bizonyos evolúciója azonban a nem magyar fajbeliek kulturális és gazdasági fejlődése következtében nálunk sem volt elkerülhető. A magyar nyelv irodalmi reneszánszával kapcsolatban, már a 18. század végén kezdik annak a jogait — az eddig kizárólagos privilégiumot élvező latinnal szemben — törvényhozásilag biztosítani. Az 1792 : 7. t.-c. elrendeli a magyar nyelvnek az iskolákban leendő kötelező tanítását s azt, hogy a közhivatalnokoknak azt meg kell tanulniok, az 1805 : 4. t.-c. a királyhoz teendő felterjesztések nyelve gyanánt a latin mellett a magyart jelöli meg s a magyar ezredeknél a magyar vezényleti nyelvet dekretálja, majd az 1825-iki országgyűlés által inaugurált nagy nemzeti fellendülés következményeként az 1830 : 8. t.-c. a Curia, a helytartótanács s a bíróságok magyar ügykezelését rendeli el és kimondja, hogy ügyvéd és közhivatalnok csak magyarul tudó egyén lehet, továbbá, hogy a katonai hatóságok kötelesek a magyar beadványokat elfogadni. Nagy lépést jelentett a magyar nyelv természetszerű jogának a biztosítása terén az 1836 : 3. t.-c, mely elrendelte, hogy a törvényeket latin és magyar nyelven kell hozni, valamint az 1840 : 6. t.-c, mely szerint az országgyűléshez intézett feliratoknak épügy magyarul írtaknak kell lenniök, mint a hatóságoknak is ezen a nyelven kell egymással levelezniök, sőt — és ez nagyon fontos — azt is megállapította, hogy lelkész gyanánt az országban csak magyarul tudó egyén alkalmazható és a katonaság a törvényhatóságokkal magyarul érintkezik.

Döntő jelentőséggel iktatták aztán törvénykönyvünkbe az 1844 : 2, t.-c.-et, mely a magyart tette kizárólagos államnyelvvé. De egyúttal ez a nagy lépés a más fajbéli állampolgárok nyelvi jogainak a méltányosság figyelembe vételével leendő garantálásával is kellett, hogy szoros kapcsolatot találjon. A rendi országgyűlések latin tárgyalási nyelve a politikai magyar nemzethez tartozó, de nyelvileg az uralkodó magyar fajtól eltérő horvát nemesi elemeket érthető aggodalommal töltötte ei, hogy nyelvi nehézségeik miatt, illetőleg a magyar nyelv bírásának a hiánya következtében az ő törvényhozói munkásságuk akadályokba fog ütközni. Azért az 1844 : 2. t.-c, mikor a magyar nyelvet kizárólagos államnyelvvé tette, egyidejűleg biztosította a kapcsolt részek követeinek azt a jogot, hogy még hat éven át eddigi tárgyalási nyelvüket használhatják s csak akkor lesznek kötelezve a magyar nyelv egyedüli jogosultságát gyakorlatilag is alkalmazni. Ezt a rendelkezést nyilván abban a feltevésben tették, hogy ennyi idő elégséges a magyar nyelv elsajátítására. De hogy a jövőben horvát generáció ily nyelvi akadályra ne találjon, kimondta a többször említett törvény-cikk azt is, hogy a kapcsolt részek fő- és középiskoláiban a magyar nyelvet rendes tantárgyként kell tanítani. Tette ezt abban a jogos reményben, hogy ekként a később politikai szerephez jutó horvát fiataloknak alkalma legyen az államnyelvet elsajátítani és így az alkotmányos közéletben résztvenni.

Amíg azonban a rendi országgyűlés — kétségkívül a nemzet és nyelve iránt átértett ideális lelkesedéstől áthatva — ezeket a rendelkezéseket hozta, nem méltatta figyelemre azt a faji fejlődési mozgalmat, mely Horvátországban akkor már szintén megerősödött és a saját nyelvük megőrzésének a hangoztatásával voltaképpen közjogi önállósítást írt a zászlajára. Az 1848-as események ennek az erejét eléggé bizonyítják s az a fegyveres mérkőzésig és éles gyűlöletig fokozódó ellenállás, melyben a horvátok részéről azokban a nehéz időkben részünk volt, bizonyítja, hogy a faji és nyelvi jogok kivívása akkor már a horvát közvélemény jelentékeny részének a lelkében mély gyökeret vert. Igaz ugyan, hogy az 1849-et követő abszolútizmus az ő vágyaikat is eltemette, de a parázs tovább égett s mikor 1867-ben a magyar nemzet királyával kibékült és a kiegyezés létrejött, ezzel szerves kapcsolatban le kellett

vonnunk a horvátokkal való közjogi megegyezés következményeit is, aminek a folyamánként létrejött az 1868 : 30. t.-c., a magyar-horvát kiegyezés, amelyben a horvátok nyelvi és faji önállóságát már széleskörű politikai önkormányzatban biztosították.

Ha azonban a horvátokkal szemben az évszázadok folyamán bizonyos mértékig élvezett különleges közjogi eljárás végeredményeként dekretáltuk a horvátnak, mint politikai nemzetnek — bár az egységes magyar birodalom keretében az 1879 : 50. t.-c. értelmében az egységes magyar állampolgárság fentartásával történt — létjogosultságát, akkor nem térhetünk ki a nyelvi és faji jogoknak az állam egyéb, közjogi önállósággal ugyan nem bíró, de az említett két szempontból az uralkodó magyar fajjal össze még sem olvadt polgárainak e tekintetben leendő különleges elbírásától sem. Ez okolja meg a gyakorlatban nemzetiségi törvénynek nevezett, lényegileg azonban a hazában élő nem magyar anyanyelvű állampolgárok nyelvhasználati jogát megállapító 1868 : 44. t.-c. megalkotását, melynek a létrejötténél kényszerítő körülmények ugyan nem játszottak szerepet, hiszen a kiegyezés korában a magyar faj szupremáciája kétségen felül állott s az osztrák-magyar kiegyezés elvi alapja is nálunk a magyar, a Lajtántúl pedig a német faj hegemóniájának a biztosítása volt, mégis akkori közszellemünk s törvényhozásunk — a magyar fajt jellemző megértés és testvéri együttműködés szellemétől vezéreltetve — megokoltnak látta a szűkebb értelemben vett, tehát az anyaországban élő, nem magyar fajú és nyelvű néprétegek nyelvi jogainak törvényes biztosítását is.

II.

Az 1868 : 44. t.-c. a magyar állam szuverén akaratának kifejezése. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert egy állam kisebbségi, illetve nem uralkodó fajához tartozók nyelvi és faji jogainak a körülbástyázása ma már nem az állam szuverén jogkörébe tartozó közjogi aktus, hanem a nemzetközi jog körébe vágó, nemzetközi garanciával és ellenőrzéssel létrejött és fennálló jogselekmény. Erről alább bővebben lesz szó. Az 1868 : 44.

t.-c.-ben kimutatható törvényhozási akarat kettős célt szolgál: az egyik, hogy a politikai magyar nemzet, tehát a magyar államot alkotó egész népesség oszthatatlanságát és egységét dokumentálja, a másik, hogy a haza határain belül élő és az uralkodó magyar fajjal évszázadok óta egybeforrott, de ősei nyelvéhez ragaszkodó néprétegeknek a nyelvhasználati jogát a köz- és társas élet minden terén intézményesen biztosítsa.

Ami az elsőt illeti, ahhoz nem férhet kétség, hogy egy állam határain belül a politikai értelemben vett nemzet egysége olyan közjogi követelmény, amely elől az 1868-as törvényhozás ki nem térhetett és ennek az elvnek a megállapítása valójában az államegység dekretálása, mert hiszen ha az egy államban élő különféle népfajok nem alkotnának egységes államot, akár a föderalizmus állna elő, ami végső eredményben az önállóságra fejlődött és benső tartalmukban megerősödött föderatív állam-elemeknek fokozatosan, vagy egyetlen elhatározással bekövetkező különválását készíti elő. Ausztria nemzetiségi széthullása is így kezdődött és sajnos, a vesztt világháború nyomán beállott destruktív mozgalmaknak ez az, odaát előre láthatott, mert évtizedek óta előkészített eredménye magával rántotta az ezeréves magyar államot is. Kétségtelen ugyanis, hogy a külföldnek a háború folyamán és befejezte után a monarchia belső állapotáról ellenséges irányzattal táplált közvéleménye akkor, midőn az állítólag elnyomott kis nemzetek fészabadítását a háború céljául tűzte ki, valójában az osztrák részről már évtizedek óta tapasztalt és a föderalisztikus irányzatban kifejeződött tendenciáknak a mi hazánkra való alkalmazását is realizálta. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy a mi nemzetiségeink elszakítása és fajrokon szomszédos államokba való beolvasztása nem lett volna az úgynevezett győztes államoknak szintén a céljuk, csak arra óhajtunk rámutatni, hogy a nem az uralkodó fajhoz tartozó népelemeknek önállósítása, illetőleg azoknak külön államalakulatokba való tömörítése tekintetében az osztrák közjogi ideológiában már több évtizedes múltra visszatekintő ereje az antantra sokkal erősebb hatással kellett, hogy legyen, mint az egységes és pedig területileg úgy, mint közjogilag egységes magyar államnak mozaikszerű szétbomlasztására irányuló szándék. A külföldön nagyon jól ismerték úgy a szerencsétlen véget ért trónörökösnek trialisztikus koncepcióját, amely való-

jában a föderalizációt váltotta volna valóra s így előbb-utóbb a monarchiának nemzetiségi tömbök szerint való szétdarabolását idézte volna elő, mint a vezető katonai körök merev magatartását a monarchia egységének — szerintük a birodalom oszthatatlanságának — a katonai erő egységben tartásával és oszthatatlannak kimondásával megvalósulni kívánó jelszavát. József kir. herceg tábornagynak nemrég közzétett naplójegyzetei élénk bizonyosságot tesznek arról, hogy mikor IV. Károly király komolyan foglalkozott az önálló magyar hadsereg felállításának, illetve a hadsereg dualisztikus megosztásának a tervével — ami éppen a kir. herceg kezdeményezésére nyomult homloktérbe — az effölötti vélemény kifejtésére összehívott tábornagi tanács, melyben az akkor még folyó háború minden, katonai szempontból, a legmagasabb pozíciókat elfoglaló tábornoka résztvett, a kir. herceg és az akkori hadügyminiszter, Stöcker-Steiner kivételével egyhangúan e terv ellen foglalt állást. Nem is csináltak titkot a felfogásukból a tábornokok: a monarchia és így közvetve a dinasztia existenciáját féltették, mert az ő felfogásuk szerint e hatalmi tényezők ereje csak egységes hadsereggel tartható fenn. Ez okolja meg az osztrák tábornokok abbeli álláspontját is, hogy — bár a háborúban éppen a magyar csapatok s különösen a honvédség is kifogástalanul megállta a helyét — még ez utóbbinak a beolvasztását is több ízben tették konzíderáció tárgyává. Ahol tehát a magyar állam önállóságáról ilyen felfogás uralkodott, ott kétségtelen volt az is, hogy ők hazánk függetlenségét csak a szigorúan vett monarchikus egység keretei közt tudták — természetesen nagyon korlátolt mértékben — elképzelni. Alkalmazva most már ezt fentebb említett tételünkre, hogy t. i. az osztrák részről inaugurált nemzetiségi politika volt a feldarabolás gondolatának a melegágya, meg kell állapítanunk, hogy az osztrák közjogi ideológia szerint ugyan a birodalom egységének a fentartására irányuló közhatalmi szervek centralizációján nem volt szabad változtatni, de viszont ennek a határain belül az egyes néptörzsek mind szélesebb méreteket öltő önállósítása természetszerűleg vezetett a föderalizációra. Ők a magyar önállóságot csak a cseh, lengyel stb. önállósággal, illetve néptörzsi különállással egyenlő rangú megoldásban tudták elképzelni, de mi sem bizonyítja ennek a politikának az eltévelyedését jobban, mint az, hogy a magyar, szí-

gorúan a dualisztikus államszerkezethez ragaszkodó — tehát Ausztriában a német elem hegemoniájára felépített — közjogi koncepcióval szemben, épen a magyarság megerősödésének és külpolitikai súlya megnövekedésének az ellensúlyozására az ausztriai nemzetiségeket ruházták fel mind több joggal. Nem állítjuk, hogy ennek az éle csak ellenünk irányult. Hiszen azok a történet-politikai egységek, amelyekből Ausztria összetevődött (gondoljunk csak Csehországra, vagy Galíciára), amugyis lazán függték össze és mindinkább csak az uralkodói s egyéb közhatalmi tényezők centripetális ereje tartotta azokat össze. De tény, hogy az ausztriai nemzetiségek folytonos dédelgetésében jelentékeny szerepet játszott az az osztrák politika is, mely a birodalom egységének a fentartásával a különféle néptörzseknek (szerintük ezek közt a magyarnak is) egalizáló ellenhatását azonos elvek szerint kívánta megvalósítani.

De visszatérve az 1868 :44. t.-c.-nek a politikai magyar nemzet oszthatatlanságát és egységét dekretáló kijelentésére, a magyar alkotmányfejlődésnek ez természetszerű követelménye volt. Magyarország egységes állam volt mindenkor. Nálunk nem voltak történet-politikai külön egységek. A mi nemzetiségeink közjogilag önálló területet — ismételjük, talán az egy erdélyi szász nemzetiség kivételével a rendi korszakban, mely azonban számszerű csekélységénél fogva szétbomlasztó hatással nem lehetett — nem alkottak. Földrajzilag az ország egységes képet mutatott, hegy- és vízrajzi helyzete predestinálta azt az egységre. Így tehát a politikai nemzet egységének és oszthatatlanságának elvi megállapítása valóságos adottság volt, nem valami közjog-politikai elmélet, vagy hatalmi szó kinyilatkoztatása. Amikor tehát az 1868 : 44. t.-c. ezt a princípiumot *expressis verbis* is kimondta, tulajdonképen csak az évszázados jogállapotot szögezte le.

Más volt a helyzet az említett törvény másik principiális intézkedésével, a hazában élő nem magyar nyelvű fajok nyelvhasználati jogainak a szabatos meghatározásával. Itt nemcsak a horvátországi események és előzmények tették megokolttá a kérdés tisztázását, hanem a nemzetiségek kultúrájának természetszerű fejlődése s ezzel együtt faji öntudatuk emelkedése, valamint a múlt század 60-as és 70-es éveinek erősen doktrinerliberális közszelleme is, mely különösen Eötvös József báró po-

litikai felfogásában és tudományos munkáiban jegecesedett ki. Mindezek a tényezők együttesen érelték meg a mi úgynevezett nemzetiségi törvényünket. A törvényalkotás azonban gondosan ügyelt arra, hogy a nyelvhasználat szabályainak a konkretizálásán túl még a törvény szélsőséges értelmezésébe se lehessen olyan tendenciákat belemagyarázni, melyek az államegység megbontásának a lehetőségével fenyegetnének.

Messze vezetne s különben sem lehetne ennek a tanulmányoknak a célja az, hogy az 1868 : 44. t.-c. rendelkezéseit részletesen ismertessük, hiszen ezek köztudomásúak és minden, közdolgokkal foglalkozó egyén előtt egész terjedelmükben ismertek. De ha a törvényt gondosan tanulmányozzuk s annak a nem magyar fajok nyelvhasználati jogára vonatkozóan a törvényhozásban, a közigazgatásban, az iskolai téren stb. megállapított rendelkezéseit gyűjtőlencsébe fogjuk, akkor tényként kell konstatálnunk azt, hogy csakis és kizárólag az anyanyelv használatának a jogát írták abban körül, de a nemzetiségeknek közjogi individuumokká alakítása a törvényhozó akaratával egyenes ellentétben állott. Jellemző erre a törvény 3. §-a, mely kimondja, hogy „törvényhatósági gyűlésekben mindaz, aki ott szólás jogával bír, akár magyarul szólhat, akár saját anyanyelvén, ha az nem a magyar.” Ennek pedig az a nyilvánvaló értelme, hogy pl. egy, a vagyona alapján, tehát úgynevezett virilis jogon törvényhatósági bizottsági tagsági jogot gyakorló egyénnek, amennyiben magyarul nem tud, nem szabad az azon törvényhatóságban esetleg használt és általa bírt, nem magyar nyelvvel élnie az esetben, ha az nem az ő anyanyelve. Gyakorlati példával világítva meg az esetet, egy oly törvényhatóságban, hol a magyaron kívül az ottani lakosság fajbeli összeállításánál fogva még a tótot értik meg, egy olyan, német származású törvényhatósági bizottsági tag, aki magyarul nem, de tótul tud, a könnyebb megértés végett nem szólalhat fel tótul, csak németül. Hogy a gyakorlatban ettől az elvtől el-eltértek s a magyarul nem tudó bizottsági tagnak, ha az az ott dívó valamelyik nemzetiségi nyelvet beszélte, megengedték az ezen való felszólalást, ez a törvény intencióján mit sem változtat. A ratio legis egyedül az anyanyelv jogának a megvédése voltí^Ez világlik ki az iskolákra vonatkozó rendelkezésekből, azok oktatási nyelvének a meghatározás; jogából s az egyházi hatóságok

jegyzőkönyvi, ügyviteli és érintkezési nyelvének a megállapítására adott felhatalmazásból épügy, mint abból a rendelkezésből, hogy a községi képviselőtestületek jegyzőkönyvi nyelveként a testület szavazatképes tagjai már egyötödének a kívánóságát is respektálandónak mondja, vagyis meghagyja, hogy ahol a lakosság faji kevertségénél fogva a községi közigazgatás döntő fórumának csupán egyötöde is nem bírná a többség nyelvét — mert hisz a községek maguk választják jegyzőkönyvi és ügyviteli nyelvüket — ott már ez az egyötöd, tehát az összlétszám 20 százaléka is anyanyelvi tekintetben egyenlő rangú félként jelentkezik,

A magyar nemzetiségi törvény tulajdonképeni céljának és tartalmának, valamint alakiságának a fejtegetésénél még csak két mozzanatra kívánunk kiterjeszkedni. Az egyik annak az ismételt hangsúlyozása, hogy ez a törvény kizárólag a magyar állam szuverén törvényhozói jogkörében jött létre, vagyis az az államigazgatás belső ügye volt. Megteremtésének történeti és közéleti, valamint a faji eltéréseken alapuló előzményeit kifejtettük. Tény volt, hogy az állampolgárok tekintélyes kontingense fajilag és nyelvilag nem tartozott az uralkodó magyarsághoz. Tény volt az is, hogy ezek a néprétegek — melyeket a változott nemzetközi és közjogi terminológia szerint ma nemzeti kisebbségeknek nevezünk — a rendi idők megszűntével s a polgári jogok kiterjesztésével beállott helyzetben a közélet különböző terein szóhoz jutottak, tehát polgári jogaik gyakorlati érvényesítéséről gondoskodni kellett, ennek pedig előfeltétele volt az, hogy magukat az általuk egyedül értett, vagy legalább is legjobban beszélt anyanyelven fejezhessék ki. Mindebből pedig az következett, hogy az ő nyelvhasználati joguknak törvényes szabályozása állami szükség volt, tehát a törvényhozás feladatai közé tartozott. De ez kizárólag az állam belső ügye, szuverén akaratelhatározása volt. Az állam, illetékes alkotmányos szerve, a törvényhozás által, kijelentette ebbeli akaratát, amelynek a helyébe azonban bármikor, ha ennek szükségét látta volna, más akaratelhatározást, új, módosító, vagy hatályon kívül helyező törvényt hozhatott volna. Ebbe semmiféle idegen hatalmi tényezőnek beleszólása nem lett volna s ebben különbözik — mint alább részletesen megvilágítjuk — a magyar nemzetiségi törvény a nemzetközi garancia alá helyezett ügy-

nevezett kisebbségi törvényektől, melyekre minket a Trianon szerződés, a tőlünk elszakított részek illetékes államhatalmi szerveit pedig az úgynevezett kisebbségi szerződések kötelezik, Kétségekívül nagy jelentőségű emellett azonban az a körülmény is, /ihogy mi a kisebbségeknek önként, külső kényszer nélkül adtuk meg ezeket a jogosítványokat félszázaddal a világháború után összeállt antant-areopág által diktált kisebbségi szerződések előtt. Bizonyítja ez nemcsak a mi politikai fejlettségünket^ kanem azt is, hogy a testvéri megértés intézményes biztosítását mi a saját jószántunkból oldottuk meg és nem vártunk egy minálunk hatalmasabb világpolitikai tényező parancsára. Ennek a körülménynek az erkölcsi jelentőségét bővebben méltatni bizonyára felesleges.

De — mielőtt nemzetiségi törvényünkről szóló fejtegetésünket befejeznök — rá kell mutatnunk egy oly mozzanatra is, mely bármily kényes is, de szemébe kell néznünk neki. Értjük itt az ellenségeink által — a régi hazában élő túlzó nemzetiségi elemek útján — nekünk inspirált azt a vádat, hogy mi a nemzetiségi törvényünket nem hajtottuk végre, tehát meghoztuk ugyan azt, de gyakorlati megvalósítását politikai okokból elhanyagoltuk, vagy pláne megakadályoztuk. Nos, talán nem tagadható, hogy a jelzett törvény szó szerinti végrehajtása az évtizedek folyamán itt-ott némi ellanyhulást mutatott. De ne feledjük el, hogy a törvény célja valójában a magyarul nem tudó, de politikai jogokkal bíró magyar állampolgárok közéleti bekapcsolásának, a közügyekben való aktív részvételének a lehetővé tétele volt. Amint pedig az iskolai nevelés fejlődésével, a magyar nyelvnek mind szélesebb néprétegekben és különösen az eddig azt nem beszélt elemeknél való elterjedésével beállott az a helyzet, hogy ezek az elemek magyarul is ki tudták magukat fejezni és így a közélet minden terén az azonos nyelvhasználat kétségbevonhatatlan előnyei beállottak s gyakorlatilag megvalósíthatókká váltak, akkor az anyanyelv használatához való görcsös ragaszkodás oly egyéneknél, akik az államnnyelvet bírták, mindinkább a tüntetés, sőt részben a széparatiztikus tendenciák eszközévé vált. Hogy ez így volt. azt a legélelnekben bizonyítja az a körülmény, hogy a nemzetiségi törvény egyes szakaszainak végrehajtását évtizedek multával — amikor a változott nyelvviszonyok azokat gyakorlatilag

mellőzhetőkké tették — épen azok követelték a leghangosabban, akik, bár nem magyar fajból származtak, de ezt a nyelvet tökéletesen bírták s így anyanyelvük közéleti használatára nem voltak ráutalva. Amikor pedig a helyzetben ily eltolódás állott be, akkor az 1868 : 44. t.-c. ratio legis-e, az állampolgár közéleti szereplésének, az államhatalmi funkciókban való részvételének a biztosítása más módon is megoldódhatott, jelesen az általuk is túlnyomórészt értett államnyelv használata útján. Amikor az ezen logikus és politikailag megokolt eljárástól elzárkóztak és ezt, mint faji sérelmet, a világon szétkürtölték, akkor már nem a célszerűség védelmét s a faj természetes jogait szolgálták, amire a törvény célzott, hanem politikumot, izgatási eszközt kovácsoltak abból. Ez pedig nem volt az 1868 : 44. t.-c.-nek sem az államrezon, sem pedig a gyakorlati célszerűség szempontjából a rendeltetése.

III.

Az egy állam területén élő különböző faji, nyelvi és vallási csoportokhoz tartozó polgárok problémáját a világháború befejezését követő béketárgyalások alkalmával a hatalom kezelői különböző oldalról jövő kezdeményezésre kénytelenek voltak mint tényleg létező mozzanatot, illetve politikai kérdést nemcsak figyelemre méltatni, hanem annak a megfelelő megoldásáról is gondoskodni. A békeszerződések szétmarcangoltak évszázadok óta élő állami kereteket, aminek a következménye volt, hogy nagy népcsoportok új állami szuverenitások alá kerültek. Ha a békeszerződések legalább a néprajzi, határokat respektálták volna, akkor ezen a téren amellet, hogy kevesebb igazságtalanság történt volna, egyúttal a nagy antantot is az úgynevezett kisebbségi probléma megoldásánál könnyebb helyzet elé állította volna. De jól tudjuk, hogy a földrajzilag megokolt régi határok abszolút mellőzésén kívül, az úgynevezett győztesek mohó étvágyának a kielégítése végett a néprajzi határokat sem respektálták. Elég, ha e téren rámutatunk arra, hogy a csehek követelésére Cseh-Szlovákia határait letolták a Dunáig és ezzel színmagyar vidékeket hajtottak cseh uralom alá, aminő a Csallóköz és Komárommegye, Ugyanez az eset a román határ felé, ahol — közgazdasági, valójában vasutpolitikai okokra tá-

maszkodva — a színmagyar Nagyszalontát épügy román impérium alá kényszerítették, mint a lakosságában csak 17 százalék románságot feltüntető Aradot. Hasonló a helyzet Jugoszláviával szemben is. Itt a Bácskának — mely fajlilag és nyelvileg vegyes terület — nemcsak ebből a szempontból jellegzetes déli részét kapcsolták el tőlünk, hanem a csonkává tett Magyarországgal közvetlen szomszédságban levő, színmagyar zentai körzetet is. De ezek csak a magyarországi példák. Hasonló volt az eljárás Bulgária kárára és Románia javára, valamint Törökország hátrányára és Görögország előnyére, nem is szólva a Német birodalom megcsonkításáról ugy Nyugaton, az elzász-lotharingiai kérdésben, mint Keleten, Lengyelország felé. Mindezt egybevetve, meg kell állapítanunk, hogy a béke-diktátumok a néprajzi határok teljes figyelmen kívül hagyása által maguk növelték, illetve fejlesztették azt a problémát, hogy az idegen uralom alá kényszerített s ott az uralkodó fajjal szemben kisebbséget alkotó nemzetek és fajok védelméről gondoskodni kell.

Feltéve azonban, hogy a békeszerződésekben a legkiáltóbb igazságtalanságokat kikerülték volna, akkor is előállott volna a kisebbségi probléma megoldásának a szüksége, mert hiszen tiszta, fajlilag, nyelvileg és vallásilag egységes területek akkor sem kerültek volna az új impériumok alá. Elég itt Erdélyre és a Felvidékre rámutatnunk, ahol a magyarság a számszerűleg nála erősebb más fajokkal szemben, azokat keresztül-kasul átítatva, él és létezik s ha nem is érintjük azt a tényt, hogy épen magasabb kultúrájánál fogva a magyarsággal szemben politikai tekintetében lehetetlen a fejszám szerinti elbírálást elfogadhatóvá tenni, minthogy egy-egy terület valódi jellegét nem a lélekszám szerint ott legerősebb faj adja meg, hanem az, amely műveltségénél fogva és gazdasági fejlettsége alapján a hegemoniára alkalmas, — tény, hogy még — a való helyzetet elismerve, bár annak a jogosságát semmiképp meg nem engedve — a jelenlegi helyzetben is, az elszakított részekben olyan tömegek élnek, melyek nem tartoznak az ott jelenleg uralkodó fajhoz, hogy ezek nyelvi, faji és vallási helyzetének a rendezése elengedhetetlen volt. Ugyanezt látjuk a fentebb hivatkozott s a békediktátumok által sújtott többi, külföldi esetben is. Mindennek pedig természetes konzekvenciája az, hogy az úgynevezett ki-

sebbségi probléma akut kérdés volt a békekonferencián, amelynek valaminő megoldása elől kitérni nem lehetett.

Az volt most már a kérdés, hogy ez minő formában történjék meg? A világ hatalmasai előtt két út állott. Az egyik, hogy a megoldás elvi alapjául a kisebbségek jogainak a kodifikálásával az önálló nemzeti létre hivatott kisebbségi nemzetek jogainak széles alapon való kiépítését határozzák el, a másik, hogy megelégedjenek a közvélemény bírálatával szemben elengedhetetlen minimális kisebbségi jogvédelem dekretálásával. Nos, a nagy ántánt hű maradt a *tényhez*, hogy ő még a háború alatt, a győzelem reményében, olyan ígéreteket tett ellenségeinknek, amelyeket, győzelemre jutva, kénytelen volt realizálni, de hű maradt a *látzathoz* is, hogy t. i. ő állítólag a kis nemzetek felszabadításáért folytatván a háborút, akkor, midőn ő maradt a győztes, nem térhetett ki a kis nemzetek jogainak bizonyos fokú elismerésétől még akkor sem, ha azok a háborúban az ő ellenségei voltak is. A kisebbségi szerződésekben tehát a minimumot adta meg a kisebbségeknek, mert hisz nem az ő fegyvertársairól volt szó, azonban ezt a minimumot — kénytelen-kelletlen — mégis megadta, mert különben a világ közvéleménye előtt önmagát dezavualta volna, a kis nemzetek felszabadításáért folytatott háború jelszavának nyílt meghazudtolásával. Wlassics Gyula báró A kisebbségi védelem anyagi és alaki joga című tanulmányában helyesen mutat rá, hogy a kisebbségi szerződések csak ezeket a minimumokat biztosítják, legalább papíron, a kisebbségeknek, a maximum elvét azonban az azóta tapasztalt gyakorlat abban a sajnálatos alakban realizálta, hogy az, úgynevezett utódállamok a minimálisan biztosított kisebbségi jogokat maximális durvasággal sértették és sértik meg. így módosulnak a papírra vetett elvek a gyakorlatban.

És mi mégis kötelességet teljesítünk, midőn ezeket a minimális jogokat is gondos védelem tárgyává tesszük, sőt nem mulasztunk el egyetlen alkalmat sem, hogy azok megsértésére az egész világ figyelmét felhívjuk és orvoslást kérjünk. Még tovább megyünk. Nemzetünk és fajunk iránt tartozó kötelességünk az is, hogy a minimális jogvédelmet maximálissá fejlesszük. A kisebbségi szerződések laza és hiányos szerkezete erre számtalan okot és lehetőséget ad. Erről óhajtunk itt néhány gondolatot kifejteni.

Tudjuk, hogy a kisebbségi szerződések sorában az első az volt, melyet az úgynevezett nagyantant Lengyelországgal kötött 1919 június 28-án. A békekonferencia bizalmas tárgyalásainak kiszivárgott adatai szerint ez tulajdonképpen a lengyelországi zsidók védelme érdekében történt, az ő hatalmas pártfogóiknak a befolyására. Nem mondunk vele újat, midőn konstatáljuk, hogy a lengyelországi zsidóság nagy számánál és fajilag erősen kifejlődött különállóságánál fogva, figyelembe véve a lengyel faji közvéleménynek vele szemben meggyökeresedett védekező álláspontját, az újonnan megalakult Lengyelországban könnyen lehetett volna a nemzeti felbuzdulás és önérzet céltablája, ha nem is áldozata. Ezt érezte az ottani zsidóság is és ez okolja meg azt, hogy minden követ megmozgatott az ő faji és vallási védelmének intézményes biztosítása érdekében. Ezt sikerült is neki a Lengyelországgal kötött, fentebb említett kisebbségi szerződésben elérnie, mely annyira respektálta az ő különleges helyzetét, hogy még a szombati nap megülésére nézve is külön, kifejezett jogbiztosításról gondoskodott számukra.

És jellemző a béke-diktátumok szerkesztőinek a gondolkodásmódjára, hogy — a zsidóság speciális faji és vallási helyzetéből folyó mozzanatok kikapcsolásával — az összes, később létrejött kisebbségi szerződés úgyszólván a kópiája ennek a lengyel szerződésnek. Időrendileg is bizonyítható, hogy ezek később jöttek létre, mert a Cseh-szlovák köztársasággal és Jugoszláviával 1919 szeptember 10-én, Romániával 1919 december 9-én kötötték meg a hasonló szerződéseket és hasonlóképpen a lengyel szerződés után jött létre az Ausztriával, Görögországgal, Bulgáriával és Törökországgal stb. megkötött szerződés is, melyeknek összes száma tíz volt. Magyarországra nézve a trianoni szerződés foglal magában a mi, aránylag csekély számú kisebbségeinkre vonatkozólag velünk szemben hasonló kötelezettségeket. Mindezek majdnem szószerint azonosak s ahol némi eltérések vannak, azok sem a minimális jogvédelemnek a fejlesztését célozták, hanem bizonyos speciális viszonyok igen szerény honorálását. Ilyen volt pl. a Romániával kötött kisebbségi szerződésnek az a szakasza, mely az Erdélyben élő székelyek és szászok érdekében némi különleges elbírálás körvonalait állapítja meg. Hogy itt is miért gon-

doltak épen csak a székelyekre és nem az egész erdélyi magyarságra, melynek tudvalevőleg csak egy részét alkotják a székelyek, ezt talán szintén azzal a tájékozatlansággal és felületességgel lehetne megmagyarázni, mely a világ hatalmasainál a béke-diktátumok, különösen pedig a velünk szemben alkalmazott bosszú egyéb megnyilvánulásai körül mutatkozott. Egyáltalában nem lehet ugyanis kizártnak tartani azt, hogy a párisi béke-diktálók azt hitték, hogy a székelyek fogalma kimeríti az ottani magyarság egész körét, aminthogy az ottani szászok tényleg felölelik az ottani németekét. De valamint a bánati svábok ebből a szempontból már kiestek a különleges elbírálás áldásaiból, épúgy az erdélyi magyarok is kénytelenek abba belenyugodni, hogy őket a székelyekkel szemben csak másodrangúan megvédendő kisebbségnek tekintették. Szomorú vigasztalásuk egyedül az lehet, hogy a székelyek kisebbségi védelme eddig épúgy csak a papíron maradt, mint az övék.

De nézzük azt, hogy — nem tekintve itt a kisebbségi szerződések tényleges végrehajtásának, vagy végre nem hajtásának a kérdését — jogilag, jelesen köz- és nemzetközi jogilag létesítettek-e az újabb kisebbségi szerződések új alapokat, új formális és materiális módosításokat a nemzeti kisebbségek jogainak a megállapításánál? Erre határozott igennel kell válaszolnunk s ez az, amit nekünk magyaroknak erősen az emlékünkhöz kell vésnünk és minden alkalmat és eszközt felhasználnunk arra, hogy ez a gyakorlatban meg is valósuljon. Kimutattuk fentebb, hogy az egy állam keretében élő oly fajok védelmének és nyelvi jogai biztosításának az ügye, amely fajok az uralkodó fajjal szemben kisebbséget alkottak, azelőtt kizárólag az illető állam belső szuverenitásának volt fentartva, állami belső ügy volt, melybe más hatalmi tényezőnek beleszólása nem lehetett, így volt ez a mi 1868 : 44, t.-c.-ünknél, de így volt Ausztria vonatkozó törvényeinél és rendeleteinél, valamint a többi, a kisebbségi probléma által érdekelt állam hasonló rendelkezéseinél is. A békeszerződésekkel egyidőben létrejött kisebbségi szerződések köz- és nemzetközi jogi lényege azonban új alapra helyezkedve szabályozta ezt a problémát, A kisebbségi szerződések mindenütt kimondják azt, hogy a kisebbségek megállapított jogaira vonatkozó rendelkezések nemzetközi érdekű kötelezettségek és a Nemzetek Szövetségének a garanciája

alá helyeztetnek s az említett szövetség tanácsának (conseil) a hozzájárulása nélkül meg nem változtathatók. Amíg tehát a kisebbségek jogvédelme azelőtt egy-egy, jelesen az illetékes állam belátásától függött s ha a kisebbségek sérelmet szenvedtek, akkor az ellen nemzetközi retorziót alkalmazni nem lehetett, addig most az a jogállapot, hogy kifejezetten nemzetközi jogvédelem és egy, a békeszerződésekkel egyidőben létesített úgynevezett paktummal szervezett nemzetközi fórum, a Nemzetek Szövetsége garanciája alá helyeztetek a kisebbségi szerződések, tehát ennek az internacionális intézménynek a szavatossága létesült a kisebbségek jogvédelmének effektív végrehajtására. De kimondják ezek a megállapodások azt is, hogy a kisebbségi szerződések az illető állam alaptörvényei gyanánt kezelendők, melyekkel ellentétes intézkedések és rendelkezések nem tehetők, vagyis respektálja ez a felfogás azt a nemzetközi jogelvet, hogy a nemzetközi szerződések közjogilag magasabb jogforrást alkotnak, mint az egyes államok törvényei, mert míg ezek megváltoztatásához, módosításához, vagy hatályon kívül helyezéséhez elégséges az illető állam alkotmánya szerint illetékes tényező akaratelhatározása, addig a nemzetközi szerződésekénél a másik fél hozzájárulása is elengedhetetlen, tehát az egyoldalúan meg nem változtatható, nem módosítható, hatályon kívül nem helyezhető. Ezzel jogilag garancia létesült arra nézve, hogy legalább azok a minimális jogok, amelyeket a kisebbségek javára ezek a szerződések magukban foglalnak, tényleg realizáltassanak is. Ezt garantálja azonkívül egyrészt az a körülmény, melynek erkölcsi értéke kell, hogy legyen, hogy t. i. a Nemzetek Szövetsége ezeket a minimális jogokat a világeközvélemény mellőzése és a Szövetségbe vetett hit megsértése nélkül nem konfiskálhatja, tehát azok módosításához, csökkentéséhez, vagy pláne megszüntetéséhez hozzá nem járulhat, másrészt az a tény, hogy a kisebbségi szerződéseket jogilag egyik oldalon az érdekelt állam, másik oldalon az úgynevezett szövetséges és társult hatalmak, rövidesen a nagy antant kötötték meg, minthogy pedig ez utóbbi egy, a nagyhatalmakat a nyert világháború folyamányaként összekapcsolt, de nem jogi struktúrával bíró hatalmi szervezet, így hiányoznék a kisebbségi szerződések megváltoztatásához, vagy hatályon kívül helyezéséhez a másik szerződő fél kétségtelen

fenforgása, minthogy ami 1919-ben egy hatalmi komplexumot alkotott, az már ma is repedéseket mutat és hogy mit hoz e tekintetben a jövő, azt nehéz volna most megmondani.

Hátra volna még az, hogy egy pillantást vessünk arra, (vájjon a jelenleg létező és érvényes kisebbségi szerződések az általuk nyújtott minimális védelem keretei közt alkalmasak-e a kisebbségek jogainak tényleges megvédésére s különösen — ami minket első sorban érdekel — a tőlünk elszakított magyarság jogos követeléseinek a biztosítására? Hogy erre megfelelhessünk, némileg vissza kell pillantanunk a kisebbségi jogvédelem múltjára.

Az újkor kezdetén, a Kisázsia, különösen pedig a Levantéba üzleti ügyek lebonyolítása végett elköltözködött európai alattvalók egy, kultúrában, törvényhozásban és jogszokásokban a mienkétől elütő környezet, illetve impérium hatáskörébe kerültek, mert a jelzett területeken a mohamedanizmus uralkodott s a szupremáciát a török szultán gyakorolta. Mivel pedig ezeknek az üzletembereknek gyakran volt szükségük nemcsak jogvitáik eldöntésénél, hanem személyi ügyeik elintézésénél is a bírói jogsegélyre, a nekik teljesen idegen és az ő jogi felfogásukkal ellentétes, ottani hatóságokhoz nem szívesen fordultak, így történt aztán, hogy ennek az emigrációnak a növekedésével — mely az ottani üzleti életre, tehát közvetve a mohamedánság anyagi érdekeire előnyös volt -- az emigráltak és itthoni patronusaik igyekeztek számukra különleges bírói eljárást biztosítani, oly módon, hogy kivették őket az ottani bíróság illetékessége alól és saját konzuljaik bíraskodása alá helyezték. Természetes, hogy mivel ez az állam szuverén jogainak a korlátozását jelentette, a szultánok beleegyezése ehhez a különleges eljáráshoz, illetve privilégium-adományozáshoz elengedhetetlen volt. Ekkortájt jöttek létre az úgynevezett kapitulációk, amelyenket a tengeri hatalmat gyakorló olasz köztársaságok (pl. Velence és Génua) kötöttek a szultánokkal s melyekben az illető európai államnak a Keleten élő polgárai az említett értelemben különleges jogok élvezetére nyertek felhatalmazást. Bizonyos, hogy ezek a kapitulációk az exterritorialitás bizonyos fajtát teremtettek meg, de egyúttal a mai kisebbségi jogrendszer őseinek tekintetűk, mert általuk egy, az uralkodó fajtól elütő és vallásilag

is eltérő népréteggel szemben — bár csak az államélet bizonyos, korlátolt, jelesen bírói területén — speciális jogszabályokat hoztak létre.

A Nyugaton aztán szintén előállott annak a szükségessége, hogy a többségi nemzettől fajilag, vagy vallásilag eltérő kisebbségek jogai külön szerződésekben biztosíttassanak. Baranyai Zoltán A kisebbségi jogok védelme c. munkájában erre néhány érdekes példát hoz fel. A vesztfáliai béke 1648-ban a protestáns kisebbség jogvédelmét deklarálta a többségben levő katolicizmussal szemben. Az 1763-iki párisi szerződés, melyben Franciaország átengedte Kanadát Angliának, az ott lakó katolikusok védelmét is megállapította, figyelemmel Anglia vallásilag elütő jellegére, Mikor 1814-ben a belga tartományokat Hollandiához csatolták, az előbbieket összes polgárainak, tehát katolikus lakosságának a jogait és hivatalképességét is a protestáns Németalföld garantálta. Az 1815-iki bécsi kongresszusi akta a lengyelek javára biztosította nemzeti iskoláikhoz való jogukat azon három állam részéről, mely között Lengyelország szétesztatott, tehát Ausztria, Porosz- és Oroszország részéről. Az 1830-iki londoni konferencián Franciaország követelte a függetlenné lett Görögországtól az ottani katolikusok, tehát a vallásilag a többségtől eltérő lakosság jogainak biztosítását. A legújabb kor történetében jellegzetes intézkedés volt az 1878-iki berlini kongresszus ama határozata, mely Szerbia függetlenségének a kimondásával egyidejűen deklarálta azt, hogy azok az államok, melyek az európai államközösségbe lépnek, el kell, hogy ismerjék az európai társadalmi rendet, aminek a folyományaként Szerbia, Montenegro, Románia, Bulgária és Törökország garantálták a vallásszabadságot úgy saját állampolgáraik, mint az idegenek részére épügy, mint a polgári és politikai jogegyenlőséget is. A balkáni háborút befejező 1913-iki bukaresti béke után Románia kívánására Bulgária, Görögország és Szerbia elismerték az úgynevezett kutzo-oláhok autonómiáját, akik az ő területükön élnek, sőt még azt a jogukat is, hogy önálló püspökséget állíthatnak fel és Románia őket anyagilag támogathatja. Mindezek a példák illusztrálják azt, hogy a faji és vallási kisebbségek a nemzetközi joggyakorlatban — természetesen a mostaninál korlátoltabb s különösen vallási téren mozgó — különleges vé-

delemben már számos ízben részesültek. Ott pedig, ahol az egyes államok határain belül több népfaj élt együtt — mint erre Magyarország és Ausztria eminens példát adott — ezeknek a nyelvi, faji és vallási jogai nyertek törvényhozási elismerést, Nálunk is, a nyelvi jogokon kívül a görögkeleti román és szerb, valamint a görög szertartású római kath. román egyházaknak speciális jogi helyzete elég élénken bizonyítja ezt a különleges elbírálást.

Nos, ha ezt tudjuk, akkor tényként szögezhetjük le azt, hogy a kisebbségi jogvédelem nem ismeretlen fogalom a jogrendszerekben, de nemzetközi, általában kötelező formát csak a békeszerződésekkel egyidejűen létrejött kisebbségi szerződésekben nyert, mert régebben, még ha a fentebbi esetek szerint nemzetközi megállapodás is létesült ily irányban, az csak a szerződő feleket kötelezte, most ellenben — mint kiemeltük — általános nemzetközi garancia, a Nemzetek Szövetségének a garanciája alá helyeztetek azok. Kérdés azonban, hogy ez a megoldás minden tekintetben megfelelő-e? És itt minden fentartás nélkül megállapíthatjuk, hogy nem, mert nem tekintve azt, hogy az eddigi gyakorlat nagyon is kihívja a kritikát a kisebbségi jogvédelemnek a Nemzetek Szövetsége által történt értelmezése ellen, maga a népszövetségi egyezségokmány, a paktum is igen hiányos rendelkezéseket tartalmaz ennek a fontos nemzetközi jogosítványnak a védelme érdekében épügy, mint okvetlenül fejlesztésre szorul a kisebbségi jogok ama szakasza is, mely a kisebbségi sérelmek orvoslásának a módját írja körül

A paktum 4. cikke ugyanis megállapítja, hogy a Nemzetek Szövetségének a tanácsa (conseil) a szövetséges és társult főhatalmak képviselőiből, továbbá a Szövetség más négy tagjának a képviselőiből áll, amely utóbbiakat a közgyűlés saját tetszése szerint, időről-időre jelöli ki, így tehát a conseilben feltétlen többsége van a győztes nagyhatalmaknak és az általuk — kétségkívül az ő rokonszenvűket élvezők közül — kinevezett még négy állam képviselőinek. Viszont a kisebbségi szerződések vonatkozó (11., illetve 12.) cikke ezt a conseilit teszi meg a kisebbségi sérelmek legfőbb bírójává, amikor kimondja, hogy a conseil tagjainak van joguk a kisebbségi sérelmek megsértésére a tanács tagjainak a figyelmét felhívni és

ebből folyólag a conseil megfelelő utasításokat adhat. Igás ugyan, hogy ugyanezek a cikkek megállapítják azt is, hogy véleményeltérés esetén (az érdekelt állam és a conseil között) ez nemzetközi jellegű vitának tekintendő, melynél, ha a másik fél kéri (!) azt a Nemzetközi Állandó Bíróság elé kell terjeszteni, de már maga ez a kiemelt korlátozás, vagyis a másik fél részéről történt kérelem, gyakorlatilag még inkább illuzóriussá teszi a kisebbségi jogvédelem hatályosságát.

De a mostani tanulmánynak a keretében ennek a kérdésnek a bővebb taglalásával nem óhajtunk foglalkozni, mint ahogyan nem tettük ezúttal különleges vizsgálat tárgyává a kisebbségi jogoknak a magyarországi nemzeti kisebbségek javára szóló biztosítása iránt intézkedő s a trianoni szerződés vonatkozó szakaszaiban, valamint az ezek végrehajtására alkotott törvényünkben és rendeleteinkben megállapított elveket sem, mert nem volt célunk a kisebbségi jogvédelem terén a speciális *újabb* magyar törvényalkotás, hanem a *régi* nemzetiségi törvény és a kisebbségi szerződések általános, elvi szembeállításának a taglalása. Befejezésül tehát csak arra kívántunk rámutatni, hogy még a Nemzetek Szövetségének mai fonák és tökéletlen struktúrájában is megvan a további fejlődés csírája a kisebbségi jogvédelem érdekében és így tőlünk elszakított faj testvéreink megmentése céljából is. Hanem minden tudásunkkal, agitációnkkal, diplomáciai és politikai energiáinkkal azért kell küzdenünk, hogy a kisebbségi sérelmek illetékes eldöntője, helyesebben a sérelmek bírója a jövőben ne a conseil, hanem a független Nemzetközi Állandó Bíróság legyen.